

บทที่ 5

สรุปผล อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

การวิจัยนี้ เป็นการวิจัยเรื่อง ครูภูมิปัญญาท้องถิ่นกับกระบวนการเรียนการสอนในโรงเรียนประถมศึกษา : กรณีศึกษาโรงเรียนในสังกัดสำนักงานการประถมศึกษากิ่งอำเภอบ้านด่าน สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดบุรีรัมย์ ซึ่งสรุปได้ตามลำดับ ดังนี้

1. ความมุ่งหมายของการวิจัย
2. วิธีดำเนินการวิจัย
3. สรุปผลของการวิจัย
4. อภิปรายผล
5. ข้อเสนอแนะ
  - 5.1 ข้อเสนอแนะในการนำไปใช้
  - 5.2 ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยต่อไป

ความมุ่งหมายของการวิจัย

1. เพื่อศึกษากระบวนการเรียนการสอน ของครูภูมิปัญญาท้องถิ่น
2. เพื่อศึกษาผลการจัดกระบวนการเรียนการสอน ของครูภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่มีต่อนักเรียน จากความคิดเห็นของ
  - 1.1 ผู้บริหารโรงเรียน
  - 1.2 ครูผู้สอน
  - 1.3 นักเรียน
  - 1.4 ครูภูมิปัญญาท้องถิ่น

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง
ประชากร หมายถึง ผู้บริหาร ครูผู้สอน นักเรียน และครูภูมิปัญญาท้องถิ่น ของโรงเรียนประถมศึกษาในสังกัดสำนักงานการประถมศึกษากิ่งอำเภอบ้านด่าน ซึ่งมีโรงเรียนทั้งหมด 16 แห่ง มีการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน โดยใช้ครูภูมิปัญญาท้องถิ่นทุกโรงเรียน
ใช้วิธีสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) เลือกโรงเรียนที่มีความหลากหลายของครูภูมิปัญญาท้องถิ่น 5 โรงเรียน เนื่องจากการวิจัยแบบเจาะลึกเชิงคุณภาพ เลือกโรงเรียนได้ 5 แห่ง ดังนี้

1. โรงเรียนมหิตลอนุสรณ์
2. โรงเรียนบ้านหนองแด้พัฒนา
3. โรงเรียนบ้านดงเย็น
4. โรงเรียนวัดบ้านกะชาย
5. โรงเรียนวัดบ้านปลัดปึก

กลุ่มตัวอย่าง ประกอบด้วย

1.1 ผู้บริหารโรงเรียน 5 แห่ง แห่งละ 1 คน จำนวน 5 คน ให้ข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ เรื่องนโยบายการนำครูภูมิปัญญาท้องถิ่นมาสอนในโรงเรียน กระบวนการเรียนการสอนของครูภูมิปัญญาท้องถิ่นและความคิดเห็นเกี่ยวกับผลการจัดกระบวนการเรียนการสอนของครูภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีต่อนักเรียน

1.2 ครูผู้สอนในโรงเรียน ที่มีส่วนร่วมในการนำครูภูมิปัญญาท้องถิ่นมาสอน ของโรงเรียน ทั้ง 5 แห่ง แห่งละ 1 คน ใช้วิธีสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ได้ จำนวน 5 คน โดยการสัมภาษณ์ถึงกระบวนการเรียนการสอนของครูภูมิปัญญาท้องถิ่นและความคิดเห็นเกี่ยวกับผลการจัดกระบวนการเรียนการสอนของครูภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีต่อนักเรียน

1.3 นักเรียนชั้นที่ได้เรียนกับครูภูมิปัญญาท้องถิ่นของโรงเรียน 5 แห่ง ใช้วิธีสุ่มอย่างง่าย (Random Sampling) โดยการจับฉลากมาโรงเรียนละ 5 คน 5 แห่ง รวม 25 คน สัมภาษณ์นักเรียนถึงกระบวนการเรียนการสอนของครูภูมิปัญญาท้องถิ่นและความคิดเห็นเกี่ยวกับผลการจัดกระบวนการเรียนการสอนของครูภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีต่อนักเรียน

1.4 ครูภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ร่วมกระบวนการเรียนการสอนในโรงเรียนทั้ง 5 แห่ง ใช้วิธีการสุ่มแบบเจาะจง จำนวน 5 คน ให้การสัมภาษณ์ถึงกระบวนการเรียนการสอนของครูภูมิปัญญาท้องถิ่น ปัญหาอุปสรรคที่มีต่อการร่วมกิจกรรมของครูภูมิปัญญาท้องถิ่นกับโรงเรียนและความคิดเห็นเกี่ยวกับผลการจัดกระบวนการเรียนการสอนของครูภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีต่อนักเรียน

2. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

เครื่องมือ ประกอบไปด้วย แบบสัมภาษณ์ ดังนี้

1. แบบสัมภาษณ์ ผู้บริหาร และครูผู้สอน เกี่ยวกับ

- 1.1 นโยบาย การนำครูภูมิปัญญาท้องถิ่นมาสอน
- 1.2 ปัญหา อุปสรรค ในกระบวนการเรียนการสอน

2. แบบสัมภาษณ์ เกี่ยวกับ กระบวนการเรียนการสอนของครูภูมิปัญญาท้องถิ่น

3. แบบสัมภาษณ์ ผู้บริหารโรงเรียน ครูผู้สอนในโรงเรียน นักเรียนและ

ครูภูมิปัญญาท้องถิ่น เกี่ยวกับ ผลการจัดกระบวนการเรียนการสอนของครูภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่มีต่อนักเรียน

4. เครื่องบันทึกเสียง

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัย ได้ดำเนินการ ดังนี้

1. ขอนหนังสือจากบัณฑิตวิทยาลัย สถาบันราชภัฏบุรีรัมย์ ถึงผู้อำนวยการการประถมศึกษาจังหวัดบุรีรัมย์ เพื่อขอความอนุเคราะห์ในการเก็บข้อมูล จากกลุ่มตัวอย่าง
2. ขอนหนังสือจาก ผู้อำนวยการการประถมศึกษาจังหวัดบุรีรัมย์ ถึงหัวหน้าการประถมศึกษากิ่งอำเภอบ้านด่าน
3. ขอนหนังสือจากหัวหน้าการประถมศึกษากิ่งอำเภอบ้านด่าน ถึงโรงเรียนกลุ่มตัวอย่าง 5 แห่ง เพื่อนำแบบสัมภาษณ์ แบบสังเกต ไปเก็บข้อมูล
4. นำแบบสัมภาษณ์ ไปยังกลุ่มตัวอย่างด้วยตนเอง และขอความร่วมมือ วางแผนการสังเกตการสอน กับครูผู้สอนในโรงเรียนกลุ่มตัวอย่าง ในช่วงเดือนธันวาคม 2544 ถึงเดือนกุมภาพันธ์ 2545 จนได้ข้อมูลที่ครบสมบูรณ์

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ จึงใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูล 2 ลักษณะ คือ

1. แบบสัมภาษณ์ และแบบสังเกต กระบวนการเรียนการสอนของครูภูมิปัญญาท้องถิ่น จากข้อมูลที่รวบรวมได้นำเสนอ เป็นแบบพรรณนาวิเคราะห์
2. แบบสัมภาษณ์ความคิดเห็น เกี่ยวกับ ผลการจัดกระบวนการเรียนการสอนของครูภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่มีต่อนักเรียน วิเคราะห์ข้อมูลของกลุ่มตัวอย่างทั้ง 4 กลุ่ม ของโรงเรียน 5 แห่ง ใช้วิธีการสรุปภาพรวม ของกลุ่มตัวอย่าง ทั้ง 4 กลุ่ม และรวบรวมข้อมูลจากบทสัมภาษณ์และการสังเกต นำเสนอเป็นแบบพรรณนาวิเคราะห์

สรุปผลการวิจัย

ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

1. กระบวนการเรียนการสอนของครูภูมิปัญญาท้องถิ่นเกิดขึ้น เนื่องจาก โรงเรียนในสังกัดสำนักงานการประถมศึกษากิ่งอำเภอบ้านด่าน ได้จัดทำหลักสูตรท้องถิ่น ตามนโยบายของสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดบุรีรัมย์และโรงเรียนได้จัดวางแผนการปฏิบัติงานตามขั้นตอน โดยมีการสำรวจผู้รู้ในท้องถิ่น แล้วเชิญมาร่วมสอนเป็นครูภูมิปัญญาท้องถิ่น ได้มีบทบาทในกระบวนการเรียนการสอนในโรงเรียน ซึ่งสรุปกระบวนการเรียนการสอนได้ ดังนี้
  - 1.1 การวางแผนการสอน เมื่อครูภูมิปัญญาท้องถิ่นได้รับเชิญจากโรงเรียน ให้มาเป็นครูผู้สอน ได้เข้าพบผู้บริหารและครูผู้สอน ประึกษาถึงความพร้อมของครูภูมิปัญญาท้องถิ่น และเรื่องที่สอน เป็นเรื่องใด อยู่ในกลุ่มประสบการณ์ใด หลังจากนั้นก็วางแผนกำหนดการสอน เวลาที่สอน กำหนดกิจกรรมการเรียนการสอน แหล่งเรียนรู้ สื่อการเรียนการสอนและการประเมินผลการสอน หลังจากการวางแผนแล้ว ครูภูมิปัญญาท้องถิ่น โรงเรียนมหิดลอนุสรณ์

โรงเรียนบ้านหนองแคพัฒนา ได้เตรียมข้อมูลเพิ่มเติม ในเรื่องการสอน โดยการศึกษาเอกสารคู่มือที่มีอยู่แล้ว เช่น เรื่องการขยายพันธุ์พืช เรื่องพืชสมุนไพร เป็นต้น โรงเรียนบ้านดงเย็นและโรงเรียนวัดบ้านกะชาย มีการเตรียมวัสดุอุปกรณ์ให้พร้อม เช่น การทำอิฐดิน - ซีเมนต์ มีการเตรียมดิน เตรียมปูนซีเมนต์ และเครื่องมือทุกอย่างให้พร้อม การทอผ้าก็เตรียมสถานที่ที่จะทอ คือ หูกทอผ้า อุปกรณ์ในการทออื่นๆ โดยใช้อุปกรณ์ของครูภูมิปัญญาท้องถิ่นทั้งหมด โรงเรียนวัดบ้านปลัดปึก หลังจากได้ปรึกษาถึงเรื่องที่จะสอนแล้ว ก็เตรียมอุปกรณ์ส่วนตัว เช่น กระจัง ตะกร้า ส่วนข้าวเปลือก เครื่องสีข้าวกลอง เป็นของโรงเรียนทั้งหมด

1.2 การดำเนินการก่อนสอน ครูภูมิปัญญาท้องถิ่น นายทองคำ ยิ้มรัมย์ และนายสัมฤทธิ์ ชลอสล ใช้วิธีการสร้างบรรยากาศสร้างความคุ้นเคย กับนักเรียน โดยการแนะนำตนเอง รวมทั้งเล่าประวัติย่อๆ ให้นักเรียนทราบ สำหรับนางเมือง ยวงรัมย์ นางทองใบ มณีศรี และนางคำใส อิ่มสำราญ ไม่มีการสร้างบรรยากาศการเรียนการสอนและความคุ้นเคยกับนักเรียน เพราะคิดว่านักเรียนรู้จักคนดีอยู่แล้ว มีครูผู้สอนในโรงเรียนจะเป็นผู้คอยแนะนำและเป็นผู้ประสานงานแทน

1.3 วิธีการสอน นายทองคำ ยิ้มรัมย์ ใช้วิธีการสอนแบบบรรยาย แล้วสาธิตให้นักเรียนดู 1 ถึง 2 ครั้ง จึงให้นักเรียนฝึกปฏิบัติตาม นายสัมฤทธิ์ ชลอสล นางเมือง ยวงรัมย์ใช้วิธีการสอนแบบแนะนำให้รู้จักสื่อ อุปกรณ์การเรียนก่อน จึงสาธิตให้นักเรียนดูแล้วฝึกปฏิบัติ ส่วนนางทองใบ มณีศรี และนางคำใส อิ่มสำราญ ไม่มีการบรรยาย สาธิตให้นักเรียนดูแล้วฝึกปฏิบัติตาม แต่ครูภูมิปัญญาท้องถิ่น ทุกคนจะคอยดูแลนักเรียน ขณะฝึกปฏิบัติงานอย่างใกล้ชิด ตลอดเวลาการเรียนการสอน

1.4 การใช้สื่อการเรียนการสอน ครูภูมิปัญญาท้องถิ่นจะมีการใช้สื่อการเรียนการสอนที่เหมาะสม เพราะเป็นสื่อของจริง เช่นการสอนเรื่อง การขยายพันธุ์พืชการใช้มีดตัดกิ่ง การใช้พลาสติกพันกิ่ง เป็นต้น การสอนเรื่องการทำอิฐดิน - ซีเมนต์ ใช้เครื่องร่อนดิน เครื่องผสมดิน เครื่องอัดก้อนอิฐ เป็นต้น การสอนเรื่องการทำข้าวกลอง ใช้สื่อ คือข้าวเปลือก (ข้าวหอมมะลิ) เครื่องสีข้าวกลอง กระจังในการผัดข้าว เป็นต้น สื่อการเรียนการสอนทุกเรื่องสามารถปฏิบัติงานได้จริง จึงนับว่าเป็นสื่อที่ดีและเหมาะสม

1.5 การประเมินผลการสอน ครูภูมิปัญญาท้องถิ่นจะใช้วิธีการประเมินผลจากสภาพที่แท้จริง โดยสังเกตจากพฤติกรรมการแสดงออกของนักเรียน ขณะร่วมกระบวนการเรียนการสอนกับครูภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น การที่นักเรียนให้ความสนใจ ตั้งใจฝึกปฏิบัติงานอย่างจริงจัง และที่สำคัญก็คือ ประเมินจากผลงานที่นักเรียนปฏิบัติ ตูผลงานของนักเรียนที่นำมาส่ง และครูภูมิปัญญาท้องถิ่นบางคนจะใช้วิธีการซักถาม เพื่อทดสอบความเข้าใจของนักเรียน

ครูภูมิปัญญาท้องถิ่น มีวิธีสอนที่คล้ายคลึงกัน คือการสาธิตให้นักเรียนดู และการฝึกปฏิบัติจริง แต่มีการสอนของนายทองคำ ยิ้มรัมย์ มีการสอนที่แตกต่างจากคนอื่นๆ คือมีการ

บรรยายให้ความรู้ก่อนสอน จึงสาธิตให้นักเรียนดู ก่อนลงมือปฏิบัติจริง ซึ่งเหตุผลที่นายทองคำ มีวิธีการสอนที่แตกต่างจากคนอื่น คือมีการบรรยายก่อนสอน เพราะว่า นายทองคำ เป็นคนที่มี ประสบการณ์ เคยเข้าอบรม เรื่องเกษตรทฤษฎีใหม่และเป็นตัวแทนอำเภอที่ได้รับคัดเลือก ให้รับ รางวัลเกษตรกรดีเด่นในการให้ความร่วมมือทางการศึกษา ประกอบกับนายทองคำ มีความ สามารถในการพูด รวมทั้งประสบการณ์และความรู้ที่ได้รับจาก การเข้าอบรมเป็นประจำ จึงทำให้ สามารถบรรยายเนื้อหาวิชาได้ดี

2. ผลของการจัดกระบวนการเรียนการสอนของครูภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีต่อ นักเรียน

ผลการจัดกระบวนการเรียนการสอนของครูภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่มีต่อนักเรียน เป็น การศึกษาผลที่เกิดกับนักเรียน ภายหลังจากที่นักเรียนได้เรียนรู้กับครูภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยการ สัมภาษณ์ กลุ่มตัวอย่าง ทั้ง 4 กลุ่ม คือผู้บริหารโรงเรียน ครูผู้สอนในโรงเรียน นักเรียนและ ครูภูมิปัญญาท้องถิ่น และการสังเกตจากการเข้าร่วมกิจกรรม โดยใช้กรอบการประเมินผล จาก คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียน ตามแนวปฏิรูปการศึกษา อันประกอบด้วย นักเรียนเป็น คนเก่ง นักเรียนเป็นคนดี และนักเรียนมีความสุข ดังนี้

นักเรียนเป็นคนเก่ง

1. ความสามารถทางความคิด เมื่อนักเรียนได้ร่วมเรียนกับครูภูมิปัญญาท้องถิ่นแล้ว นักเรียนได้เห็นคุณค่า ของสิ่งที่อยู่ใกล้ตัว เห็นแนวทางที่จะนำเอาสิ่งที่ได้เรียนไปใช้ให้เกิด ประโยชน์ สามารถคิดเชื่อมโยงความรู้ไปใช้ในวิถีชีวิตจริงของตนเองและครอบครัว ตลอดจน ญาติพี่น้อง คนใกล้ชิด แสดงว่านักเรียนมีความสามารถทางความคิด

2. ความสามารถในการแสวงหาและสร้างสรรค์ความรู้ หมายถึงการทำเป็น นักเรียน ได้เรียนกับครูภูมิปัญญาท้องถิ่นด้วยการปฏิบัติจริง จึงทำให้นักเรียนสามารถทำงานได้ และนำ เอาความรู้ไปปฏิบัติที่บ้าน เช่น เรื่องของการขยายพันธุ์พืช การอนุรักษ์ป่าชุมชนและการทอดผ้า แต่ในเรื่องของการทำอิฐดิน - ซีเมนต์ การทำข้าวกล้อง นักเรียนไม่สามารถนำไปปฏิบัติเองได้ เนื่องจากไม่มี เครื่องมือ แต่นักเรียนก็ยังนำเอาความรู้ที่ได้รับไปขยายผลต่อ ให้คนใกล้ชิดได้รับรู้ และได้เล่าบอกถึงประโยชน์ของสิ่งที่นักเรียนได้เรียน แสดงว่านักเรียนมีความสามารถในการ แสวงหาความรู้หรือทำเป็น

3. ความสามารถในการแก้ปัญหา การทำงานทุกอย่างจะต้องมีปัญหา ที่ผ่านมาเมื่อ เกิดปัญหาขึ้น นักเรียนจะไม่คิดว่าเป็นหน้าที่ของเขาที่จะแก้ปัญหา ถือว่าเป็นเรื่องของครู เมื่ออยู่ที่ โรงเรียนและเป็นหน้าที่ของ พ่อ แม่ ผู้ปกครอง เมื่ออยู่ที่บ้าน แต่เมื่อมีการเชื่อมโยงเรื่องของ บ้านและเรื่องโรงเรียนเข้าด้วยกัน โดยครูภูมิปัญญาท้องถิ่นแล้ว นักเรียนจะเข้าใจถึงเรื่องของ ปัญหาที่บ้านและโรงเรียน นั่นคือ การประกอบอาชีพและการเรียน เป็นสิ่งจำเป็นที่นักเรียนจะ ต้องแก้ปัญหาเองเมื่อมีปัญหา และผู้ที่ให้แนวคิดวิธีการแก้ปัญหา ก็คือ ครูภูมิปัญญาท้องถิ่น

นักเรียนเป็นคนดี

4. นักเรียนมีคุณธรรมและจริยธรรม เมื่อนักเรียนได้เรียนรู้กับครูในโรงเรียนและครูภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่มาจากชาวบ้านในชุมชนเดียวกัน ทำให้นักเรียนรู้จักเคารพครู ทั้ง 2 ฝ่าย เปรียบเสมือน มีผู้สอดส่องดูแลนักเรียนทั้งที่บ้านและที่โรงเรียน นักเรียนจึงมีพฤติกรรมที่ดีขึ้น ประกอบกับการเรียนกับครูภูมิปัญญาท้องถิ่น มีการฝึกปฏิบัติงานร่วมกัน ทำให้นักเรียนมีความรักความสามัคคี มีระเบียบวินัยมากขึ้น มีความเอื้ออาทรกัน รับผิดชอบงานที่ได้รับมอบหมายให้ ทำได้ดีขึ้น เป็นสิ่งชี้วัดว่า นักเรียนเป็นคนดี มีคุณธรรมและจริยธรรม

5. นักเรียนรู้จักอนุรักษ์ขนบธรรมเนียมประเพณีท้องถิ่น นักเรียนได้รับการอบรม กล่อมเกล่าจิตใจจากครูภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งเป็นเหมือนผู้ใหญ่ในชุมชน ทำให้นักเรียนเห็นคุณค่าของขนบธรรมเนียมประเพณีท้องถิ่น และได้เข้าร่วมกิจกรรมที่ชุมชนจัดขึ้น ด้วยความเต็มใจ

6. นักเรียนรู้จักอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม นักเรียนได้เรียนรู้ด้วยการปฏิบัติจริง ทำให้นักเรียนเห็นคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติ ที่มีในชุมชน และพร้อมที่จะอนุรักษ์ไว้ตลอดไป เพื่อจะได้ใช้ประโยชน์จากธรรมชาติเหล่านี้ จึงมีความพร้อมและยินดี เต็มใจ ทุกครั้งที่ได้เข้าร่วมกิจกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ที่ชุมชนจัดขึ้น เช่นการอนุรักษ์ป่าชุมชน การรักษาแหล่งน้ำในชุมชน เป็นต้น

นักเรียนมีความสุข

7. นักเรียนมีความสุขและกระตือรือร้นในการเรียน นักเรียนมีความพอใจกับการเรียนกับครูภูมิปัญญาท้องถิ่น เพราะได้เรียนจากการปฏิบัติจริง ได้สัมผัสกับธรรมชาติ ได้เรียนในสิ่งชอบ ได้แสดงออกอย่างเต็มที่ ทำให้นักเรียนมีความสุขในการเรียน

จากที่นักเรียนได้เรียนกับครูภูมิปัญญาท้องถิ่นแล้ว เกิดคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ตามแนวปฏิรูปการศึกษา ทำให้นักเรียนเป็นทั้งคนเก่ง เป็นทั้งคนดีและเป็นคนที่มีความสุข

ปัญหาอุปสรรคในการจัดกระบวนการเรียนการสอน

การจัดการเรียนการสอน โดยครูภูมิปัญญาท้องถิ่น มีปัญหา อุปสรรค สรุปได้ดังนี้

1. ปัญหาเรื่องเวลา เวลาของครูภูมิปัญญาท้องถิ่น ไม่แน่นอน ไม่สามารถมาสอนได้ตามแผนการสอนที่วางไว้

2. ปัญหาเรื่องสื่อ อุปกรณ์ มีไม่เพียงพอ กับนักเรียนที่มีจำนวนมากกว่าสื่อที่มี ทำให้นักเรียนที่ไม่ได้ใช้สื่อฝึกปฏิบัติ จะเล่นและหยอกล้อกัน

3. ปัญหาเรื่องการดูแลควบคุมนักเรียน เนื่องจากเวลาฝึกปฏิบัติ จะต้องแนะนำ อย่างใกล้ชิด ครูมีไม่พอที่จะดูแลแนะนำนักเรียน

4. ปัญหาเรื่อง ดิน ฟ้า อากาศ ถ้าอากาศชื้นฝนตก จะไม่สามารถทำอิฐดิน - ซีเมนต์ ได้ หรือไม่สามารถนำนักเรียนไปยังแหล่งเรียนรู้ได้

อภิปรายผล

จากการศึกษา ทำให้ทราบกระบวนการเรียนการสอน ของครูภูมิปัญญาท้องถิ่นและ ผลการจัดกระบวนการเรียนการสอนของครูภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่มีต่อนักเรียน เพื่อเป็นแนวทาง ในการนำไปสร้างและปรับปรุงหลักสูตรท้องถิ่นของโรงเรียน และเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาการศึกษาต่อไป ข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์ นำมาอภิปรายผล ดังนี้

1. กระบวนการเรียนการสอนของครูภูมิปัญญาท้องถิ่น

จากการศึกษาพบว่า กระบวนการเรียนการสอนของครูภูมิปัญญาท้องถิ่นจะมีขั้นตอน ที่คล้ายคลึงกัน คือการวางแผนการสอน การดำเนินการก่อนสอน วิธีการสอน การใช้สื่อการเรียน การสอนและการประเมินผลการสอน

กระบวนการเรียนการสอน เป็นกระบวนการปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียนในทุก ขั้นตอน ทั้งการวางแผนการสอน การดำเนินกิจกรรมและการสรุปทบทวน รวมถึง ความรู้สึก ความคิด การใช้ปัญญา การเอื้ออำนวยต่อสภาพการเรียนรู้ของครูกับนักเรียนและนักเรียนกับนักเรียน เป็นตัวเชื่อมให้เกิดคุณภาพอันพึงประสงค์ในตัวนักเรียน (จำนง พรายแถมแซ. 2536 :17) ครูภูมิปัญญาท้องถิ่นมีความรู้ที่เกิดจากประสบการณ์ในชีวิต จึงมีความสำคัญในการรักษา วัฒนธรรมดั้งเดิมของไทย สามารถเชื่อมโยงกับวิถีชีวิต สังคมและสิ่งแวดล้อม เป็นการบูรณาการ เข้าสู่ระบบธรรมชาติ (ประเวศ วะสี. 2536 : 11) ดังนั้น การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าสู่ระบบ การศึกษา จึงมีความจำเป็นและสำคัญอย่างยิ่ง เพื่อเป็นแบบอย่างและชี้นำ ด้านวิถีคิด วิธีการ เรียนรู้และการดำเนินชีวิต จนเป็นที่ยอมรับของคนทุกระดับ (สำนักงานคณะกรรมการการ ศึกษาแห่งชาติ. 2545 : 11) ตรงกับผลงานวิจัย ของ พจณี เทียมศักดิ์ (2543 : 14) เรื่อง ปฏิสัมพันธ์ของการเรียนรู้ในชุมชนและโรงเรียน ที่กล่าวว่า การเรียนรู้ให้สอดคล้องกับวิถีชีวิต ชุมชนและโรงเรียนส่งเสริมซึ่งกันและกัน คือการเรียนรู้จากชุมชน แหล่งเรียนรู้ในชุมชนมีอยู่ทั่วไป ทั้งในครอบครัว ชุมชน วัด และในธรรมชาติ รวมทั้งการถ่ายทอดจากผู้รู้ในท้องถิ่นที่เรียกว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น

การจัดกระบวนการเรียนการสอนของครูภูมิปัญญาท้องถิ่น ใช้วิธีการนำครูภูมิปัญญา ท้องถิ่น เป็นผู้ดำเนินกิจกรรมการเรียนการสอน รวมทั้งทำหน้าที่ประเมินผลการเรียนของ นักเรียน ซึ่งสอดคล้องกับแนวทางที่รัตนะ บัวสนธิ์ ; อ่างถึงโน อังกุล สมคะเนย์ (2535 : 35) ได้เสนอแนวทางการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนของครูภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ 2 วิธี คือ วิธีที่ 1 ครูเป็นผู้ดำเนินการเอง โดยนำความรู้จากปราชญ์ชาวบ้านมาสอน วิธีที่ 2 ปราชญ์ชาวบ้าน หรือ ครูภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นผู้ดำเนินกิจกรรมการเรียนการสอน ตามกระบวนการเองทุกขั้นตอน

กระบวนการเรียนการสอน เป็นการถ่ายทอดความรู้ ทำให้ผู้เรียนคิดและแก้ปัญหา จากสิ่งแวดล้อม ประสบการณ์ จัดกิจกรรมโดยใช้กระบวนการ โดยให้นักเรียนเข้าไปมีส่วนร่วม

เชื่อมโยงความสัมพันธ์ เปรียบเทียบอาศัยกระบวนการ ฟัง พูด อ่าน เขียน ผลของการเรียนรู้ จะปรากฏในรูปของความเข้าใจ การคิดวิเคราะห์ สังเคราะห์ และประเมินผล (บุญชม ศรีสะอาด, 2537 : 2) และ (สุพิน บุญชูวงศ์, 2538 : 35)

การสอนของครูภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นการสอนที่เน้นนักเรียนเป็นศูนย์กลาง เพราะผู้เรียนได้ร่วมกิจกรรมและแก้ปัญหาระหว่างการปฏิบัติกิจกรรม เป็นการเรียนด้วยการปฏิบัติจริง ซึ่งตรงกับความเห็นของปารีชาติ สวนอักษร, (2543 : 19) และตรงกับแนวทางการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่ดีของสมพงษ์ จิตระดับ, (2527 : 20 --21) ที่กล่าวไว้ในข้อ 2 ว่า กิจกรรมการเรียนการสอน ต้องเป็นกระบวนการที่มีขั้นตอน ให้นักเรียนได้ฝึกทักษะ ของการคิด การวิเคราะห์ การเลือก การตัดสินใจ และทักษะอื่นๆ ที่จำเป็น

วิธีการสอนของครูภูมิปัญญาท้องถิ่น จากการศึกษา มีอยู่ 3 วิธี คือ

1. การสอนแบบบรรยาย (Lecturing) เป็นการสอนในลักษณะการบอกกล่าว อธิบาย ถ่ายทอดความรู้ให้ผู้เรียน เพื่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้สอดคล้องกับพงศ์ ทรดาล (2531 : 108) ที่กล่าวไว้ว่า การบรรยายมีหลายลักษณะ และวิธีที่ครูภูมิปัญญาท้องถิ่นใช้ คือ การบรรยายประกอบการสาธิต

2. การสอนแบบสาธิต ครูภูมิปัญญาท้องถิ่นทุกคนจะใช้วิธีการสอนด้วยวิธีการสาธิต (Demonstration) เป็นการสอนที่เน้นให้ผู้เรียนเห็นจริง โดยแสดงให้เห็นถึงกระบวนการขั้นตอน การปฏิบัติงาน การใช้เครื่องมือทดลองต่างๆ การสอนแบบสาธิตจะใช้ร่วมกันกับวิธีการสอนแบบบรรยายและการทดลองปฏิบัติ ซึ่งการสอนแบบสาธิตมีคุณค่า ตรงที่ทำให้ผู้เรียน เข้าใจง่ายและเกิดความสนใจ สามารถผสมผสานกับการสอนแบบอื่นๆ ได้หลายแบบ (น้อย ศิริโชติ, 2524 :17)

3. การสอนโดยการปฏิบัติจริง หรือการสอนแบบปฏิบัติการ (Laboratory) (บุญชม ศรีสะอาด, 2541 : 68) กล่าวว่าการสอนแบบปฏิบัติการคือการสอนให้ผู้เรียน กระทำกิจกรรม การเรียนภายใต้การแนะนำช่วยเหลืออย่างใกล้ชิด ซึ่งเป็นวิธีการสอนของครูภูมิปัญญาท้องถิ่น ของทุกโรงเรียนใช้ในการสอนนักเรียน เหมือนกัน

การวัดและประเมินผล ครูภูมิปัญญาท้องถิ่นทุกคน ใช้วิธีวัดและประเมินผล ตามสภาพที่แท้จริง คือการใช้สถานการณ์จริง เป็นสิ่งเร้าให้นักเรียนตอบสนอง ได้แสดงออกว่า นักเรียนมีความรู้ความสามารถ ทักษะและเจตคติสอดคล้องกับสภาพที่คาดหวังหรือไม่ (สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, 2542 : 2) โดยใช้วิธีการประเมิน เช่น การดูผลงานที่เกิดขึ้นจากฝีมือนักเรียน ว่ามีความสำเร็จของงานมากน้อยเพียงใด มีความสอดคล้องกับวิถีชีวิตหรือไม่ สังเกตพฤติกรรมที่แท้จริงของนักเรียน จากการแสดงออกเป็นประจักษ์มาเสมอ และวัดจากความสามารถเชื่อมโยงความรู้ ไปประยุกต์ใช้ให้ทันต่อสถานการณ์ปัจจุบัน

จากการศึกษาเรื่องกระบวนการเรียนการสอน ของครูภูมิปัญญาท้องถิ่น ผู้วิจัยมีความเห็นว่า ครูภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นทรัพยากรบุคคลที่มีในท้องถิ่น ที่สมควรได้รับการยกย่องและยอมรับ เป็นผู้มีความรู้ความสามารถ ที่โรงเรียนควรใช้ทรัพยากรเหล่านี้ ให้เกิดประโยชน์และคุณค่า ทางการศึกษา นอกจากจะใช้ความสามารถถ่ายทอดความรู้ให้นักเรียนเกิดความรู้ตามที่ต้องการแล้ว ยังสามารถปลูกฝังจิตสำนึกให้นักเรียนมีความรักในท้องถิ่น เห็นคุณค่าของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สั่งสมสืบทอดกันมาช้านาน ยังทำให้เกิดการประกอบอาชีพในท้องถิ่น สร้างงานสร้างรายได้ให้กับตัวผู้เรียนเอง ไม่ต้องทิ้งถิ่นฐานบ้านเกิดอพยพไปขายแรงงานในเมืองใหญ่ จะได้อยู่ในท้องถิ่นบ้านเกิด พัฒนาบ้านเมืองให้เจริญก้าวหน้าทัดเทียมนานาอารยประเทศ ช่วยสืบสานวัฒนธรรมให้คงอยู่ สร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน เป็นตัวอย่างที่ดีให้กับเยาวชนของชาติในอนาคต

2. ผลของการจัดกระบวนการเรียนการสอนของครูภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีต่อนักเรียน

การจัดการเรียนการสอนที่พึงประสงค์ ตามแนวปฏิรูปการศึกษานั้น มุ่งเน้นคุณลักษณะของนักเรียน 3 ประการ คือ ความสามารถทางความคิด ความสามารถในการแสวงหาและสร้างสรรค์ความรู้ด้วยตนเอง และการมีคุณธรรมของผู้เรียน ซึ่งตรงกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ปี พ.ศ. 2542 ดังนั้น ผู้วิจัยจึงนำมาสรุปเป็นกรอบคุณลักษณะของนักเรียน คือ การเรียนการสอนต้องการให้นักเรียนเป็นคนเก่ง คือ คิดเป็น ทำเป็นและแก้ปัญหาได้ ต้องการให้นักเรียนเป็นคนดี คือ มีคุณธรรมและจริยธรรม รวมทั้งการอนุรักษ์ขนบธรรมเนียมประเพณีท้องถิ่น ตลอดจนการรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ต้องการให้นักเรียนมีความสุข คือ มีความสุขทั้งกายและใจ และกระตือรือร้นในการเรียน สามารถปฏิบัติงานให้สำเร็จได้

ผลของการจัดกระบวนการเรียนการสอนของครูภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีต่อนักเรียน ในการวิจัยครั้งนี้ พบว่า ความคิดเห็นของผู้บริหารโรงเรียน ครูผู้สอน ครูภูมิปัญญาท้องถิ่นและนักเรียน มีความคิดเห็นที่สอดคล้องกันว่า หลังจากที่นักเรียนได้ร่วมกระบวนการเรียนการสอนกับครูภูมิปัญญาท้องถิ่นแล้ว เกิดผลกับนักเรียน คือ

นักเรียนเป็นคนเก่ง

คือนักเรียนมีความสามารถทางความคิด สามารถคิดเชื่อมโยงความรู้ที่ได้รับ นำไปใช้ในวิถีชีวิตจริง คิดอย่างมีเหตุผล ความสามารถในการแสวงหาและสร้างสรรค์ความรู้ คือการทำเป็น เมื่อนักเรียนผ่านกระบวนการเรียนการสอนเกิดความรู้แล้ว สามารถนำความรู้ไปปฏิบัติที่บ้าน ในส่วนที่นักเรียนสามารถปฏิบัติได้ เช่น เรื่องการขยายพันธุ์พืช การปลูกพืชสมุนไพร การทอผ้า และเรื่องที่ไม่สามารถนำไปปฏิบัติได้ที่บ้าน คือ เรื่องการทำอิฐดิน - ซีเมนต์ การทำข้าวกล้อง แต่นักเรียนก็สามารถนำความรู้ไปเล่าบอกต่อคนในครอบครัวและญาติพี่น้องได้ ความสามารถในการแก้ปัญหา นักเรียนได้เรียนรู้วิธีผสมผสาน ทั้งเรื่องการเรียนและการประกอบอาชีพ ทำให้

นักเรียนสามารถดัดแปลง วัสดุอุปกรณ์ต่างๆที่มีในบ้าน ใช้แทนสิ่งที่ไม่มีการทำงาน เช่น การใช้ถุงพลาสติกใส่อาหารแทนพลาสติกที่ใช้สำหรับพันกิ่งติดตาเฉพาะ เป็นสิ่งป้องกันกว่านักเรียนแก้ปัญหาได้ ซึ่งตรงกับลักษณะที่พึงประสงค์ ตามแนวปฏิรูปการศึกษา ข้อ 4 ที่ต้องการให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ปัญหาจริง ประสบการณ์จริงในลักษณะการบูรณาการ ให้สอดคล้องกับความเป็นอยู่และชีวิตประจำวัน ให้สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2539 : 10)

นักเรียนเป็นคนดี

นักเรียนเป็นคนดีมีคุณธรรมและจริยธรรม สิ่งที่เป็นตัวชี้วัดว่า นักเรียนเป็นคนดีมีคุณธรรมและจริยธรรม คือ นักเรียนรู้จักเคารพเชื่อฟัง ครูและผู้ปกครองมากขึ้น มีระเบียบวินัย มีความสามัคคี ช่วยเหลือเอื้ออาทรกันและไม่เกี่ยวข้องกับยาเสพติด สิ่งให้โทษต่างๆ ซึ่งตรงกับ การจัดการเรียนการสอนที่พึงประสงค์ ตามแนวปฏิรูปการศึกษาลักษณะที่ 6 ที่ว่า มีการสอดแทรกคุณธรรมและจริยธรรม ในการเรียนการสอน การรู้จักอนุรักษ์ขนบธรรมเนียมประเพณีท้องถิ่น นักเรียนมีความรักและชอบที่จะเข้าร่วมประเพณีท้องถิ่นที่ชุมชนจัดขึ้น ซึ่งในความเป็นเด็กของนักเรียนก็ชอบที่จะให้มีการจัดกิจกรรมต่างๆ อยู่แล้ว ยิ่งเมื่อได้เข้าร่วมประเพณีนั้นหลายครั้ง ยิ่งมีความตระหนัก ความผูกพัน ทำให้นักเรียนเข้าใจมากยิ่งขึ้น และในที่สุดก็จะถูกปลูกฝังไว้ในตัวนักเรียน เป็นวิธีการสืบสานวัฒนธรรมเป็นอย่างดี การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การได้เรียนกับครูภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นการเรียนปฏิบัติจริง และได้เรียนในแหล่งเรียนรู้ที่เป็นของจริง ครูภูมิปัญญาท้องถิ่นจะโน้มน้าวจิตใจนักเรียนให้รักและเห็นคุณค่า ของทรัพยากรธรรมชาติ เช่น ป่าไม้ พืชสมุนไพร ชีให้เห็นประโยชน์ของทรัพยากรธรรมชาติ เป็นสิ่งที่สิ่งมีชีวิตทุกชนิด ต้องพึ่งพาอาศัย สอดคล้องกับงานวิจัย ของ พงษ์ เทียมศักดิ์ (2543 : 14) ที่ทำการวิจัย เรื่อง ปฏิสัมพันธ์ของการเรียนรู้ในชุมชนและโรงเรียน พบว่า แหล่งเรียนรู้ในชุมชนมีอยู่ทั่วไป ทั้งในครอบครัว ชุมชน วัดและในธรรมชาติ การเรียนรู้เกิดได้ทุกสถานที่ เป็นการเรียนรู้ตลอดชีวิต ดังนั้นการเรียนรู้จะเกี่ยวข้องกับธรรมชาติเสมอ จึงเป็นวิธีการหนึ่งที่ครูภูมิปัญญาท้องถิ่น จะทำให้นักเรียนเกิดความรักในทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

นักเรียนมีความสุข

นักเรียนมีความสุขและกระตือรือร้นในการเรียน การได้เรียนจากธรรมชาติ จาก การปฏิบัติจริง ทำให้นักเรียนมีความสุข โดยสังเกตจากพฤติกรรมที่แสดงออก ว่ามีความสุขความพอใจทุกครั้ง เมื่อได้เรียนกับครูภูมิปัญญาท้องถิ่น เพราะได้เห็นธรรมชาติ ได้เปลี่ยนบรรยากาศการเรียนจากห้องสี่เหลี่ยมออกมาสู่โลกกว้างของธรรมชาติ ทำให้ส่งผลถึงการเรียนการปฏิบัติงานของนักเรียน เมื่อเรียนอย่างมีความสุข ผลการเรียนการปฏิบัติงานก็ออกมาดี สอดคล้องกับ รายงานการวิจัยของ มณีนภา ชูติบุตรและคนอื่นๆ (2542 : 37) ที่ได้ทำการวิจัยเรื่อง

ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการพัฒนาหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอน พบว่า ผลที่เกิดจากการดำเนินงาน ทำให้นักเรียนเรียนอย่างมีความสุข เห็นคุณค่าและมีเจตคติที่ดีต่อศิลปะ วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีท้องถิ่นและภูมิปัญญาท้องถิ่น

จากการวิจัยครั้งนี้สามารถสรุปได้ว่า ผลที่เกิดกับนักเรียนหลังจากที่ได้เรียนกับ ครูภูมิปัญญาท้องถิ่นแล้ว คือ นักเรียนสามารถคิดเป็น นำความรู้ที่ได้เรียนมาไปปฏิบัติได้ และแก้ปัญหาได้เมื่อเกิดปัญหา แสดงว่านักเรียนเป็นคนเก่ง นักเรียนเป็นคนดีมีคุณธรรมและ จริยธรรม มีความรับผิดชอบ ให้ความเคารพผู้ใหญ่ มีความเอื้อเฟื้อเอื้ออาทรกัน มีระเบียบวินัย ในตัวเองมากขึ้น รวมทั้งการรู้จักอนุรักษ์ขนบธรรมเนียมประเพณีท้องถิ่น ตลอดจน ทวีพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รู้จักป้องกันตัวเองจากสิ่งเสพติด เป็นสิ่งบ่งบอกว่านักเรียน เป็นคนดี มีคุณธรรมและจริยธรรม ส่วนเรื่องของนักเรียนมีความสุขในการเรียนนั้น จากพฤติกรรมที่แสดงออกและผลงานของนักเรียน ทั้งการเรียนและการปฏิบัติงาน มีผลดีขึ้น แสดงว่านักเรียนมีความสุขในการเรียน นั้นแสดงว่า นักเรียนเป็นคนเก่ง เป็นคนดี และมีความสุข

ปัญหาอุปสรรค ในการจัดกระบวนการเรียนการสอนของครูภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ ปัญหาเรื่องเวลา ไม่เป็นไปตามที่วางแผนไว้ สอดคล้องกับงานวิจัยของกิตติพิศ ศิริสูตร (2538 : บทคัดย่อ) พบว่า การนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาสอนมีปัญหาเรื่องครูผู้สอนไม่เข้าใจและ เวลาในการถ่ายทอดประสบการณ์ไม่เพียงพอ ปัญหาเรื่องขาดงบประมาณขาดการสนับสนุน ด้านนโยบาย สอดคล้องกับงานวิจัย ของอังกุล สมคะเนย์ (2535 : 139) คือไม่ได้รับการ สนับสนุนด้านนโยบาย บุคลากรในโรงเรียน ขาดประสบการณ์ ส่งผลให้การพัฒนาหลักสูตร โดย ครูภูมิปัญญาท้องถิ่นขาดความต่อเนื่องไม่เห็นเป็นรูปธรรมที่ชัดเจน

ปัญหาเรื่อง สื่อการเรียนการสอนไม่เพียงพอ ตรงกับงานวิจัยของวิจิตร ไชยศิลป์ (2537 : บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่องการพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่น ตามหลักสูตรประถม ศึกษา พ.ศ. 2521 (ฉบับปรับปรุง 2533) ของโรงเรียนประถมศึกษาสังกัดสำนักงานการประถมศึกษา จังหวัดน่าน พบว่า วิธีแก้ปัญหาในเรื่องของสื่อการเรียนการสอนไม่เพียงพอ คือการปรับ สื่อการเรียนการสอนที่มีอยู่แล้วให้สอดคล้องกับความต้องการ

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการนำไปใช้

กระบวนการเรียนการสอน ของครูภูมิปัญญาท้องถิ่น ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ควรจัดเป็นหลักสูตรระยะสั้น เรียน 1 – 2 ครั้งก็สามารถปฏิบัติได้ จะได้แก้ปัญหา เรื่องเวลาของครูภูมิปัญญาท้องถิ่นไม่สอดคล้องกับโรงเรียน
2. จัดเป็นหลักสูตรอิสระ เปิดกว้าง ไม่จำกัดว่า ชั้นใด ห้องใดจะต้องเรียน เปิดให้นักเรียนที่สนใจเรียนได้ทุกคน

3. โรงเรียนควร มีการสำรวจครูภูมิปัญญาท้องถิ่นที่หลากหลายอาชีพ และให้เข้ามาสอนนักเรียน จะได้ให้นักเรียนเลือกเรียนในอาชีพที่ตนถนัดและสนใจ

4. จัดสื่อ อุปกรณ์ให้เพียงพอกับจำนวนนักเรียน ไม่ควรอาศัยสื่อจากครูภูมิปัญญาท้องถิ่นฝ่ายเดียว โรงเรียนควรมีส่วนรับผิดชอบในเรื่องนี้ด้วย

5. การติดตามประเมินผลนักเรียนควรจัดให้เป็นระบบ โรงเรียนและครูผู้สอนควรเข้ามาฝึกอบรมในการประเมินผลอย่างจริงจัง จัดให้เป็นส่วนหนึ่งของคะแนนประเมินผลตัวนักเรียนเป็นรายบุคคล

6. จัดหาทุนหรืองบประมาณให้นักเรียน ที่ตั้งใจจะนำความรู้ที่เรียนมาไปประกอบอาชีพ อย่างจริงจัง อาจจะเป็นทุนให้กู้ยืมระยะเริ่มต้น เมื่อมีรายได้ก็ส่งคืนเงินกู้ได้

7. เผยแพร่ประชาสัมพันธ์ให้ชุมชนเห็นความสำคัญของครูภูมิปัญญาท้องถิ่น และให้ชุมชนสนับสนุน ยุทธหนุนผลผลิต จากการประกอบอาชีพ ของนักเรียนที่ตั้งใจประกอบอาชีพจริงจัง

ผลที่เกิดกับนักเรียน หลังจากได้เรียนรู้กับครูภูมิปัญญาท้องถิ่น ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ควรให้ พ่อ – แม่หรือผู้ปกครองนักเรียน ควบคุมดูแลพฤติกรรมของนักเรียนถึงบ้าน ไม่ดูเพียงแต่ขณะที่มีการเรียนการสอนอยู่เท่านั้น

2. ครูภูมิปัญญาท้องถิ่น ควรสอนสอดแทรกคุณธรรม – จริยธรรมควบคู่ไปกับการความรู้ด้านอื่น ๆ ที่สอน

3. ติดตามผลการดำเนินงานในตัวนักเรียนขณะที่อยู่ในโรงเรียน และเมื่อจบการศึกษาจากโรงเรียนไปแล้ว จดบันทึกเป็นสถิติไว้ เพื่อจะได้นำมาเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ให้นักเรียนรุ่นน้อง เกิดความกระตือรือร้นในการเรียนต่อไป

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยต่อไป

1. ควรมีการวิจัยถึงวิธีการนำครูภูมิปัญญาท้องถิ่นมามีส่วนร่วมในโรงเรียน

2. การวิจัยเรื่องผลที่เกิดกับนักเรียน ควรมีกุ่มตัวอย่างเป็นผู้ปกครองนักเรียนด้วย

3. ควรมีการวิจัยถึงบทบาทของครูภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีต่อชุมชน